

Risku novērtēšana — pamats drošām un veselībai nekaitīgām darba vietām

Kādēļ jāveic darba vides risku novērtēšana?

Ik pēc pāris minūtēm Eiropas Savienībā notiek darba vides faktoru izraisīti nāves gadījumi. Turklāt katru gadu simtiem tūkstoši strādājošo gūst darba traumas, daudzi kavē darbu, lai ārstētu stresa un pārslodzes sekas, balsta un kustību aparāta slimības un citas ar darbu saistītas saslimšanas. Šie negadījumi un slimības ne vien rada lielas cilvēciskas izmaksas pašiem darbiniekiem un viņu ģimenēm, bet uzliek papildu slogu arī veselības aprūpes sistēmām un iespaido uzņēmumu ražīgumu.

Risku novērtēšana ir sekmīgas darba drošības un veselības aizsardzības vadības pamats un svarīgākais nosacījums, lai samazinātu nelaimes gadījumu darbā skaitu un arodslimību izplatību. Pienācīga uzņēmumu risku novērtēšana var uzlabot darba drošību un veselības aizsardzību, kā arī uzņēmumu vispārējo veikspēju.

Kas ir risku novērtēšana?

Risku novērtēšana ir process, kura laikā tiek izvērtēti riski darbinieku drošībai un veselības aizsardzībai, ko rada darba vides faktori darba vietā. Risku novērtēšana ir sistematiska visu darba aspektu analīze, lai noteiktu:

- kas var radīt traumas vai veselības traucējumus;
- vai risku var novērst; un, ja to nevar novērst;
- kādi ir vai kādiem vajadzētu būt profilakses un aizsardzības pasākumiem, lai riskus varētu kontrolēt⁽¹⁾.

Viens no darba devēju galvenajiem pienākumiem ir gādāt par darbinieku darba drošību un veselības aizsardzību ikvienā ar darbu saistītā aspektā un veikt risku novērtēšanu. ES pamatdirektīvā⁽²⁾ ir uzsvērtā risku novērtēšanas loma un izklāstīti svarīgākie noteikumi, kas jāievēro visiem darba devējiem. Tomēr dalībvalstīm ir tiesības pieņemt arī stingrākus darbinieku aizsardzības noteikumus (skatīt katras valsts konkrētos tiesību aktus)⁽³⁾.

Kā veikt risku novērtēšanu?

Lielākajai daļai uzņēmumu piemērota būs risku novērtēšana, izmantojot vienkāršu piecu soļu⁽⁴⁾ metodi. Tomēr vienlīdz piemērotas var izrādīties arī citas metodes, it īpaši sarežģītu risku un apstākļu gadījumos.

Risku novērtēšana ar piecu soļu metodi

1. solis. Darba vides risku faktoru un riskam pakļauto cilvēku apzināšana

Atcerieties: par darba vides risku faktoru ir uzskatāmi visi faktori, kas var radīt kaitējumu — tie var būt gan darba materiāli un aprīkojums, gan darba metodes un prakse.

Sniedzam dažus padomus, kas palīdzēs apzināt galvenos darba vides risku faktorus:

- apsekojiet darba vietu, lai noskaidrotu, kas var radīt kaitējumu;
- aprunājieties ar darbiniekiem un/vai viņu pārstāvjiem par problēmām, ar ko nākas saskarties darba vietā;
- ņemiet vērā faktorus, kuru ilgstoša iedarbība var iespaidot veselību un pie kuriem pieder, piemēram, liels troksnis vai saskare ar kaitīgām vielām, kā arī sarežģītāki un uzreiz nepamanāmi psihosociāli un ar darba organizāciju saistīti risku faktori;
- izpētiet uzņēmuma negadījumu un slimības atvaļinājumu vēsturi;
- izmantojiet arī citus informācijas avotus, piemēram:
 - ražotāju un piegādātāju instrukcijas un datu lapas;
 - darba drošības un veselības aizsardzības timekļa vietnes;
 - valsts struktūras, nozaru apvienības un arodbiedrības;
 - normatīvos aktus un tehniskos standartus.

Apzinot darba vides risku faktorus, noteikti jānoskaidro, kuri cilvēki ir pakļauti darba vides riskam — tas ļaus izvēlēties piemērotākās risku vadības metodes. Nav jāstāda precīzi saraksti, pietiks, ja noskaidrosiet apdraudēto personu grupas, piemēram, “noliktavas darbinieki” vai “garāmgājēji”. Riskam pakļauti var būt arī telpu uzkopēji, darbuzņēmēji un citi cilvēki, kas nav uzņēmuma darbinieki.

Īpašu uzmanību vajadzētu pievērst ar dzimumatšķirībām saistītiem jautājumiem⁽⁵⁾, paaugstināta riska grupu darbiniekiem un darbiniekiem ar īpašām vajadzībām. Vienmēr jānoskaidro iespējams kaitējums, t.i., kādas traumas vai veselības traucējumi varētu rasties.

(1) Darba vides risku novērtēšanas vadošie norādījumi, Eiropas Kopienų Oficiālo publikāciju birojs, Luksemburga, 1996.

(2) Padomes 1989. gada 12. jūnija Direktīva 89/391/EEK par pasākumiem, kas ieviešami, lai uzlabotu darbinieku darba drošību un veselības aizsardzību.

(3) Latvija: <http://osha.lv/legislation>

(4) Risku novērtēšanas soļu skaits un veids dažādās valstīs var atšķirties, tomēr galvenajiem risku novērtēšanas principiem vajadzētu būt vienādiem.

(5) Faktu lapa Nr. 43 par risku novērtēšanu, ievērojot dzimumatšķirības: <http://osha.europa.eu/publications/factsheets>

Īpašam riskam pakļautie darbinieki

- darbinieki ar invaliditāti;
- migranti;
- gados jauni un gados veci darbinieki;
- grūtnieces un sievietes, kas baro bērnu ar krūti;
- neapmācīti vai nepieredzējuši darbinieki;
- tehniskās apkopes darbinieki;
- darbinieki, kas slimo ar AIDS;
- darbinieki, kam jau ir veselības problēmas, piemēram, bronhīts;
- darbinieki, kas lieto medikamentus, kuri var padarīt šos cilvēkus neaizsargātākus pret darba vides risku.

2. solis. Risku novērtēšana un prioritāšu noteikšana

Atcerieties: risks ir liela vai maza iespējamība, ka darba vides riska faktors kādam var nodarīt kaitējumu.

Nākamais solis ir darba vides risku novērtēšana. Riskus var vērtēt, cenšoties rast atbildes uz šādiem jautājumiem:

- vai darba vides riska faktors varētu radīt kaitējumu;
- cik nopietns šis kaitējums varētu būt;
- cik bieži (un cik daudziem) darbiniekiem nākas saskarties ar darba vides riska faktoru.

Lai novērtētu daudzus darba vides riska faktorus un darbības, bieži pietiek ar vienkāršu, saprātīgu novērtēšanu, kas neprasa īpašas prasmes un sarežģītas metodes. Šādu procedūru var piemērot, vērtējot darbības, kas nav saistītas ar īpašiem apdraudējumiem, un darba vietās, kur riski ir labi zināmi vai viegli apzināmi un kontrolējami. Jādomā, ka šāda situācija ir lielākajā daļā uzņēmumu (galvenokārt mazajos un vidējos uzņēmumos). Pēc risku novērtēšanas tie prioritārā secībā jānovērš.

3. solis. Risku novēršanas pasākumu noteikšana

Nākamais solis ir risku novēršanas vai kontroles pasākumu noteikšana. Šajā posmā jāatbild uz šādiem jautājumiem:

- vai riskus ir iespējams novērst;
- ja tas nav iespējams, kā riskus var kontrolēt, lai tie neapdraudētu to cilvēku drošību un veselību, kas ar šiem riskiem saskaras.

Izvēloties risku novēršanas un kontroles pasākumus, jāņem vērā šādi vispārīgi principi:

- jāizvairās no riskiem;
- bīstamie faktori jāaizstāj ar tādiem, kas nav bīstami vai ir mazāk bīstami;
- jāapkaro risku avoti;
- jānosaka kolektīvi, nevis individuāli aizsardzības pasākumi (piemēram, lai novērstu dūmu ieelpošanu, jāizmanto nevis individuāli respiratori, bet sūcējventilācija);

- jāņem vērā tehnikas progress un jaunākā informācija;
- jācenšas paaugstināt aizsardzības līmeni.

4. solis. Pasākumu īstenošana

Nākamais solis ir riska novēršanas un darba aizsardzības pasākumu īstenošana. Šajā procesā noteikti jāiesaista darbinieki un darbinieku pārstāvji.

Lai pasākumi izdotos, jāizstrādā plāns, kurā jānorāda:

- īstenojamie pasākumi;
- atbildīgās personas un pasākumu īstenošanas laiks;
- pasākumu īstenošanas termiņi.

Visi risku novēršanas un samazināšanas pasākumi jāveic prioritārā secībā.

5. solis. Uzraudzība un pārbaude

Nedrīkst aizmirst arī par regulārām pārbaudēm, kas jāveic, lai pārliecinātos, ka riska novēršanas un darba aizsardzības pasākumi darbojas un tiek īstenoti, un lai noskaidrotu, vai nav radušās jaunas problēmas.

Atkarībā no risku rakstura, no darba procesa iespējamajām pārmaiņām un ievērojot notikušu vai "gandrīz notikušu" negadījumu⁶ izmeklēšanas rezultātus, risku novērtēšana ir regulāri jāpārskata. Risku novērtēšana nav vienreizējs pasākums.

Novērtējuma dokumentēšana

Risku novērtēšana ir jādokumentē. Šos pierakstus var izmantot šādiem nolūkiem:

- lai sniegtu informāciju iesaistītajām personām;
- lai veiktu uzraudzību un novērtētu, vai ir ieviesti vajadzīgie pasākumi;
- lai sniegtu pierādījumus uzraudzības iestādēm;
- lai pārskatītu procesa gadījumā, ja mainās apstākļi.

Vajadzētu pierakstīt vismaz šādu informāciju:

- novērtēšanā iesaistīto personu uzvārdi un amati;
- apzinātie darba vides riska faktori un to izraisītie riski;
- konkrētiem riskiem pakļauto darbinieku grupas;
- nepieciešamie darba aizsardzības pasākumi;
- informācija par pasākumu ieviešanu, piemēram, atbildīgo personu uzvārdi un izpildes termiņš;
- informācija par turpmāko uzraudzības un pārbaudes kārtību, norādot termiņu un iesaistītos cilvēkus;
- informācija par darbinieku un darbinieku pārstāvju iesaisti risku novērtēšanā.

Papildu informācija

Šī fakto lapa ir tapusi saistībā ar Eiropas 2008./2009. gada kampaņu par darba vides risku novērtēšanu. Citas šīs sērijas fakto lapas un plašāka informācija par risku novērtēšanu ir pieejama <http://osha.europa.eu/topics/riskassessment>. Aģentūra nepārtraukti papildina un atjaunina šo resursu.

(⁶) Gandrīz notikuši negadījumi ir neplānoti notikumi, kuru rezultāts varētu būt, bet, par laimi, nav traumas, slimības un kaitējums.